

Samo Marec
Veronika Prušová

ROKY BEZPRÁVIA

NEUVERITEĽNÝ
PRÍBEH
RAZIE
V MOLDAVE

**Samo Marec
Veronika Prušová**

ROKY BEZPRÁVIA

**NEUVERITEL'NÝ
PRÍBEH
RAZIE
V MOLDAVE**

Autori: © Samo Marec, Veronika Prušová, 2021

Vydal: © N Press, s. r. o., v roku 2021

ako svoju štyridsiatu publikáciu

Vydanie prvé

ISBN 978-80-8230-012-6

Obsah

Úvod		9
KORENE		17
Prvá kapitola	Stratégia prežitia	19
Druhá kapitola	Dva svety	47
Tretia kapitola	Správa o organizovanom násilí	77
DÔSLEDKY		91
Štvrtá kapitola	Čo sa vlastne stalo?	93
Piata kapitola	Ako sa z poškodených stali obvinení	113
BOJ		133
Šiesta kapitola	Hrdinovia	135
Siedma kapitola	Dlhá cesta	155
Ôsma kapitola	Zvrat	183
Záver		199
Doslov Sama Marca:		
Niečo sa stalo a stalo sa to z nejakého dôvodu		204
Doslov Veroniky Prušovej:		
Písať články o razii nestačí		210
Kde sú dnes?		215
Časová os		220

ÚVOD

Niečo sa stalo

O sedem rokov neskôr, bez toho, aby chcel, bude z Milana Hudáka iný človek.

Bude mať vtedy za sebou Divadlo z chatrče a kapelu Chalani z chatrče, dokončí si základné vzdelanie (stredné už nie), stane sa držiteľom ocenenia Biela vrana aj Wallenbergovej ceny, ktorú za výnimočné humanitárne činy udeľuje Rada Európy. V osade bude čakať na verdikt Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý potvrdí, že došlo k diskriminácii, pred slovenským súdom však, paradoxne, aj naďalej bude stáť v pozícii obžalovaného. Pre niektorých bude hrdinom, iní ho budú neznášať, väčšina o ňom však nebude tušiť vôbec nič.

Toto všetko sa Milanovi stane bez toho, aby po tom nejako túžil, a stane sa mu to preto, že je Róm.

Dnes má 38 rokov (vyzerá staršie), je šlachovitý a plný energie. Smeje sa a rozpráva; smiech vyplýva z povahy a otvorenosť z toho, že si zvykol. Hovorí po rómsky a maďarsky, život ho naučil základy slovenčiny. Žije v Moldave nad Bodvou, hoci nie v Moldave nad Bodvou ako takej, ale vedľa nej, v patričnej vzdialenosti, v osade Budulovská. Spolu so sestrou, jej tromi deťmi a otcom býva v malom dome nižšieho štandardu, ktorý si sám postavil: krátka chodbička, jedna izba s kuchynským kútom a televízorom, spálňa. Šesť ľudí. Mohol by odísť, ale nechce. Hovorí, že tu vie byť užitočný, tu ho treba.

Milana všetci v osade poznajú pod menom Igor; keď sa narodil, jeho rodičia sa nevedeli dohodnúť, ostali mu teda dve mená. Aj Milan bol pri tom, keď sa 19. júna 2013 večer v osade objavili policajti a zbili každého, kto im prišiel pod ruku; na rozdiel od mnohých iných však nebol ticho. Keďže

je presvedčený o tom, že hoci je Róm z osady, spravodlivosť si zaslúži, má za sebou dlhé roky súdnych procesov; väčšinu času v nich pritom spolu s niekoľkými ostatnými obyvateľmi osady, paradoxne, vystupuje v pozícii obžalovaného.

V onen neprimerane teplý jesenný deň v roku 2020, ktorý zhodou okolností pripadol na 17. novembra a symbolizuje slobodu a demokraciu, bola osada zaliata popoludňajším slnkom. To isté slnko svietilo aj na vilovú štvrt, ktorá sa týči na kopci oproti. Dva svety, ktoré sa každý deň vidia, ale nestretávajú sa a vedia o sebe len to, čo si predstavujú.

To, čo nasleduje, nie je príbeh o dobrých Rómoch a zlej majorite, nie je to ani príbeh o Moldave nad Bodvou. Nie je to ani príbeh, v ktorom vystupujú nespochybniteľne dobrí a zlí hrdinovia, hoci aj takých v ňom nájdete. Nie je to čier-no-biely príbeh a Milan je len jedným z jeho mnohých hrdinov.

To, čo sa 19. júna 2013 stalo v osade Budulovská v Moldave nad Bodvou, je totiž v prvom rade ukážkovým príkladom, ako sa všetky mocenské orgány štátu dokážu spojiť proti tým, ktorých majú brániť. Ako polícia, súdy aj politici dokážu konať vo vzájomnom súlade, ak majú proti sebe občanov, ktorí sa brániť nevedia. A robia to z jedného jediného dôvodu: títo občania sú totiž Rómovia. Tak ako Milan.

Zároveň však ide iba o jeden z mnohých podobných prípadov, ktorý sa od tých ostatných odlišuje len tým, že sa dočkal publicity. Všetky však majú spoločné črty: nekonečný kolobeh generačnej chudoby, ktorá plodí ďalšiu chudobu; sociálne vylúčenie, ktoré prináša ďalšie vylúčenie; kriminalitu, po ktorej nasleduje ďalšia kriminalita. Výsledkom je obojstranná bezvýchodiskovosť, v ktorej prehrávajú všetci, ale aj problémy a ďalšie problémy, ktoré na ne nadväzujú. V prvom rade však tieto prípady hovoria nielen o vzájomnom nepochopení, ale aj o absencii dialógu, ba dokonca spoločného jazyka.

Je to príbeh o tom, ako nežijeme spolu, ale vedľa seba, a prečo takto ďalej žiť nemôžeme.

Osada na Budulovskej ulici spĺňa všetky kritériá segregovaného geta: nachádza sa nielen za mestom, ale oddeľuje ju od neho aj železnica, žijú v nej výlučne Rómovia, ktorí majú len obmedzený kontakt s okolitým svetom. Ocitnúť sa v nej môžete ľahko, cesta z nej však prakticky neexistuje. Ak sa do nej chcete dostať, musíte prejsť po moldavskej Hlavnej ulici, potom ďalej, cez čoraz redšiu zástavbu, cez železničnú trať. Z vedľajšej cesty treba odbočiť na ešte horšiu a ísť ešte niekoľko stoviek metrov. Nie je to ďaleko, zároveň vám však za oknom uplynú celé svety. Potom ju pred sebou uvidíte – keďže tam nič iné nie je, nedá sa prehliadnuť.

Presne po tejto ceste dorazilo 19. júna 2013 okolo siedmej večer v dodávkach do osady niekoľko desiatok policajtov. Bol teplý večer, leto sa blížilo. Podľa oficiálnych údajov išlo o pátraciu akciu s cieľom predviesť hľadané osoby a zadržať predmety pochádzajúce z trestnej činnosti.

Osada má obdĺžnikový pôdorys. Na jej začiatku sú dve bytovky v dezolátnom stave, pred nimi je kopec, z ktorého sa šmýkajú deti. Ide o jedno z mála rozptýlení, ktoré v osade majú. Popred bytovky vedie asfaltová cesta plná výmoľov; ak sa po nej vydáte – a policajti sa vydali –, dorazíte k chatrčiam. Trvá to azda poldruha minúty a ste na konci, takže pri chatrčiach odbočíte doprava. Po prašnej ceste, ktorá sa aj pri slabšom daždi mení na blato a beží rovnobežne s tou pôvodnou, sa vrátite naspäť; lemuje ju rad prízemných domov nízkeho štandardu, ktoré si Rómovia v spolupráci s mestom postavili. V jednom z nich býva aj Milan. Keď okolo nich prejdete, ocitnete sa opäť vo východiskovom bode, vedľa stojí komunitné centrum. Psy, mláky, prach, blato, odpadky. A to je vlastne všetko.

Presne takto, metodicky a systematicky, postupovali aj policajti počas zásahu. Po príchode do osady sa posúvali stále ďalej a ďalej a cestou bili všetkých, ktorých našli na ulici. Tých, ktorí boli doma, vyťahli z príbytkov a zbili ich tiež; mnohých

predtým zhodili na zem. Keď boli vonku hotoví, pokračovali vnútri – aj tam ich bili, hoci vôbec nemali povolenie na domové prehliadky.

Obyvateľov – aj ženy a deti – bili obuškami a útočili na nich zbraňami, ktoré spôsobujú elektrošoky. Róberta Rybára vyvliekli na ulicu, obuškami ho bili po celom tele a v dôsledku elektrošokov nebol schopný udržať moč ani stolicu. Potom ho v takomto stave naložili do auta, a hoci sa ničoho nedopusťil, odviezli ho na policajnú stanicu. Milanovho brata Júliusa pri aute bili rukami a pästami a kopali doňho, jeho však aspoň ušetrili od úderov obuškom a od elektrošokov. Irene Matovej vybili zub, Rolanda Danča zbili a po zásahu mal na chrbte podliatiny od úderov obuškom. Najmladší Leonard Horváth, ktorý ešte nemal osemnásť rokov, má na záberoch z nasledujúceho dňa podliatiny na hlave, tvári a okolo očí. Zapamätajte si tieto mená; s väčšinou z nich sa ešte stretnete.

Policajti počas zásahu na Rómov kričali, že teraz im už nikto z Bratislavy ani z Bruselu nepomôže – v osade totiž pracovalo niekoľko mimovládnych a neziskových organizácií. Práve s ich zamestnancami sa Rómovia počas bitky snažili spojiť, a tak niekoľkých ľudí v mestách, v úplne inom svete, uprostred noci zobudili telefonáty, v ktorých počuli buchot, výkriky, zúfale volanie o pomoc a zvuky rozbíjajúceho sa zariadenia. Jednou z nich bola aj Lýdia Šuchová; aj toto meno si zapamätajte.

Práve preto vieme, čo sa stalo. Vďaka ľuďom ako Milan mala osada spojenie s okolitým svetom, jej obyvatelia poznali členov majority, ktorým dôverovali. A tak máme k dispozícii aj obrazový záznam z druhého dňa: vidieť na ňom vystrašených a dobitých Rómov, vidieť spúšť; bezdôvodne spôsobenú škodu, ktorú nikto nenahradí. Policajti totiž okrem fyzického násillia ničili aj majetok – na zázname sú zachytené vylomené dvere, rozbité okná a televízory, zásuvky, ktoré sa povalujú na podlahe, a veci, ktoré z nich povyhadzovali. Ak by tento záznam neexistoval a nikto by nezdokumentoval zranenia, bola by to len ďalšia udalosť, ktorá sa vlastne nestala: tam, kde neexistujú

dôkazy a nikto neprehovorí, neexistuje predsa poškodený; ako navyše ukáže aj ďalší vývoj, slovo Róma a policajta nemá rovnakú váhu.

Práve preto, že sa Rómovia ozvali a existoval aj záznam, tento prípad nešiel do stratena, ale bol to len začiatok dlhého príbehu o boji za spravodlivosť.

*

Počas siedmich rokov, ktoré od toho júnového večera uplynú, sa zásadným spôsobom zmenia mnohé životy. Z poškodeného Milana Hudáka sa stane obžalovaný, zásah zmení nielen jeho životné smerovanie, ale zmení ho aj ako človeka. Irena Matová bude, na druhej strane, obžalovaná bez toho, aby o tom vedela, a aj vo väzení sa ocitne bez toho, aby vedela prečo. Leonard Horváth sa odsťahuje do Nemecka, kde si nájde prácu a založí si rodinu. Na Slovensko sa už bude vracat iba kvôli nekonečnému súdnemu procesu. Mnohých ľudí to bude stáť niekoľko rokov ich života.

A pritom sa vlastne nič nestalo.

Podľa oficiálnej policajnej správy bola represívno-pátracia akcia s kódovým označením 100, z ktorej bola zmienka o represii neskôr vyškrtnutá, reakciou na zvýšenú kriminalitu v Moldave nad Bodvou a okolí. Samotná akcia netrvala dlho: o pol siedmej dostali nasadení policajti inštrukcie a zoznam deviatich podozrivých, ktorých mali vypátrať. O siedmej prišli do osady, zásah trval asi 40 minút, o ôsmej už boli v neďalekom Drienovci, v ďalšej „komunitě sociálne vylúčených skupín“.

Zásahu sa zúčastnilo 63 policajtov. Viac ako šesť desiatok policajtov však nevypátralo ani jednu osobu zo zoznamu a nešlo ani žiadne predmety pochádzajúce z trestnej činnosti, zato však predviedli dvanásť osôb z osady a niektorých z nich neskôr týrali. Celková bilancia hovorí zhruba o tridsiatich zranených, ale podľa neskoršej verzie si tieto zranenia spôsobili sami.

Napriek tomu, že zranenia a škody na majetku boli zdokumentované a svedčili o opaku, vyhodnotil veliteľ akcie použitie donucovacích prostriedkov ako oprávnené a o tom, že by policajti vstupovali do obydlií, nemal podľa vlastných slov žiadnu vedomosť. Nikoho a nič nenašli, nič sa nestalo: aj policajná inšpekcia, ktorá zásah vlastných kolegov vyšetrovala, skonštatovala, že nebolo zistené a preukázané porušenie všeobecne záväzných právnych predpisov ani interných aktov vydaných na ich základe. Tieto zistenia však prišli až o niekoľko mesiacov neskôr, keď sa zásahu chytili vtedajší vládni politici a do veľkej miery stanovili smer, ktorým sa ďalšie dianie uberalo.

Zásah v osade pri Moldave nad Bodvou však v prvom rade nebol len izolovanou udalosťou, ktorá sa udiala bez príčiny a ktorej nič nepredchádzalo. Ani to, čo po nej nasledovalo, nie je v žiadnom prípade náhodnou súhrou okolností alebo jednorazovým zlyhaním systému. Celý tento príbeh má svoju vlastnú neúprosnú logiku, ktorá sa zrodila dávno pred tým, ako sa narodil ktorýkoľvek z aktérov na hociktorej strane.

Jej výsledkom je, že na Slovensku, v Európe, v Európskej únii, v najbohatšej časti sveta a v 21. storočí sa to všetko mohlo stať. Vinníci mohli ostať nepotrestaní a z poškodených mali byť vinníci a nebyť zhody okolností a niekoľkých vytrvalých ľudí, celá udalosť mohla prejsť bez povšimnutia.

KORENE

STRATÉGIA PREŽITIA

PRVÁ KAPITOLA